

ผญา : การตีความตามทฤษฎีภาษาคนภาษาธรรม
Phaya : The Interpretation in Human Language and Dhamma
Language Theory

พระมหาไสว สนมโน Phramaha Sawai santamano*

พระมหาอดิเดช สติวโร Phramaha Adadat sativaro**

*นักวิชาการอิสระ, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Independent Scholar, Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya
University

**อาจารย์คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Department of Buddhism, Faculty of Buddhism, MahachulalongKornrajavidyalaya
University

บทคัดย่อ

บทความนี้ เป็นการค้นคว้า ผญา ผู้เขียนพบและมีการรวบรวมไว้ในปัจจุบันเพื่อนำมาตีความตาม ทฤษฎี ภาษาคน ภาษาธรรม เพื่อให้ทราบแนวทางอันควรประพฤติของชาวอีสานที่เป็นผลผลิตอันเนื่องมาจากถ้อยคำที่ทำให้เกิด “ปัญญา” ผญาสามารถแบ่งออกได้ 4 ประเภทหลัก ๆ คือ 1. ผญาภาษิต 2. ผญาเกี่ยวหรือผญาเครือ 3. ผญาอวยพร 4. ผญาปริศนา

จากการตีความ ผญา ตามทฤษฎี ภาษาคน ภาษาธรรมนั้น ผู้เขียนพบว่าการสื่อสารของบรรพบุรุษชาวอีสานที่พยายามสอนลูกหลานของตนเองโดยสอนผ่านภาษา ที่เรียกว่า ภาษาคนนั้น ผู้เขียนได้เห็นถึงความชาญฉลาดของชาวอีสานเพราะกล่าวเป็นปริศนาธรรมผ่านภาษาพื้นถิ่นคือภาษาอีสาน ที่เรียกว่าภาษาคน นั้นทำให้เกิดการจดจำเป็นเบื้องต้น เมื่อมีการศึกษาและการตีความก็ทำให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงหลักธรรมที่แฝงอยู่ในบทผญาที่บ้านทักไว้

เป็นภาษาคนแต่การทำความเข้าใจถึงเนื้อแท้ของคำสอนนั้นต้องใช้ภาษาธรรมในการทำความเข้าใจนั่นเอง

คำสำคัญ : ปัญญา , การตีความ , ภาษาคน ภาษาธรรม

Abstract

This article is the study on Phaya that was recently found and collected by the Author for the interpretation in Human Language and Dhamma Language Theory in order to perceive the appropriate conduct for E-sarn people that is the outcome of statements leading to “wisdom”. Phaya could be divided into 4 main types including: 1) Phaya Pasit (proverbial Phaya); 2) Phaya Kiew or Phaya Krea (courting Phaya); 3) Phaya Auiporn (bless Phaya); 4) Phaya Pritsana (puzzle Phaya).

From the interpretation of Phaya in Human Language and Dhamma Language Theory, the author found that the communication of E-sarn ancestors had tried to teach their offspring through human language and the author also found the intelligence of E-sarn people because they provided some Dhamma puzzles through their local language, i.e., E-sarn language or human language, leading to basic memorization. Subsequently, when those puzzles were studied and interpreted, they led to deep understanding on the Dhamma principles hidden in Phaya recorded as human language. However, to understand on the true meaning of such teaching, it was necessary to use Dhamma language.

Key words: Phaya, Interpretation, human language Dhamma Language.

บทนำ

วัฒนธรรมในแต่ละภูมิภาคล้วนมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในดินของภาคอีสาน อันเป็นดินแดนที่มีบริเวณกว้างใหญ่ มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านอยู่หลายประเทศ เช่น ลาว กัมพูชา พม่า ฯ การเคลื่อนไหลของวัฒนธรรมทางด้านภาษา ประเพณี วัฒนธรรมการเล่นต่าง ๆ จึงได้รับอิทธิพลจากเพื่อนบ้านมาด้วย นอกจากนี้วิถีชีวิตของชาวอีสานส่วนใหญ่ผูกพันเกี่ยวข้องกับวรรณกรรมพื้นเมืองหรือวรรณคดี ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนสะท้อนสภาพชีวิตของชาวอีสานโดยตรง ทั้งการแสดงออก การขับร้อง ท่วงทำนอง การใช้ถ้อยคำที่เรียบง่ายและไม่ได้ติดอยู่กับกฎเกณฑ์ที่มีความเป็นอิสระทางด้านภาษาและลีลา ที่สามารถถ่ายทอด สืบต่อกันโดยการจดจำด้วยวาจา ร้อยเรียงกันผ่านการฟังมากกว่าการอ่าน

ภาษาอีสานเป็นภาษาพื้นถิ่นและมีการพัฒนาคลี่คลายขยายตัวมาโดยลำดับตามความเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา เมื่อมีคำและความหมายของคำมากขึ้นคนมักจะพูดหรือนำคำมาเชื่อมติดต่อกันให้มีความสละสลวยไพเราะมากขึ้นตามลักษณะของคนไทยที่เป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน ซึ่งคนอีสานก็เป็นเช่นนั้นเพียงแต่คำคล้องจองของชาวอีสานนั้นไม่ได้เรียกว่า กาพย์ กลอน ฉันท์ แต่เรียกว่า “ผญา” คำที่คนโบราณอีสานนำมาเชื่อมต่อเป็นผญานั้นก็เช่นเดียวกันกับนักฉันทลักษณ์ไทยนำคำมาแต่งเป็นคำประพันธ์ชนิดต่าง ๆ นั้นเองซึ่งได้ทั้งสาระและความไพเราะ (สำลี รักสุทธี, 2548)

ในบรรดา กาพย์ กลอนทั้งหลายที่กล่าวมานั้น มีการกล่าวคำคล้องจองเป็นคำสอนให้ลูกหลานชาวอีสานได้คิดพิจารณาผ่านบทที่เป็นคำคล้องจองผ่านภาษาที่เป็นพื้นถิ่นอีสาน โดยสอดแทรกคำสอนของศาสนาเข้าไปด้วยโดยเรียกว่า “ผญา” ผญานั้นเกิดจากคำสั่งสอนและศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี การเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาว จากการเล่นของเด็ก จากสภาพแวดล้อมหรือเหตุการณ์อื่น ๆ ในวิถีชีวิต ซึ่งอาจจะนำเอาแรงบันดาลใจหรือความรู้สึกภายในที่อยากจะบอกต่อกันและกัน และกล่าวออกมาด้วยคำคมเชิงโวหารภาพพจน์ต่าง ๆ แล้วเกิดการโต้ตอบถ้อยคำแก่กันและกัน ในบทความนี้ผู้ศึกษาสนใจ ผญาที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เป็นปริศนาธรรมคำสอนโดยผ่านการถ่ายทอดเนื้อความของธรรมะผ่านเนื้อความที่เป็นผญาที่มีเนื้อหาหลักซึ่งที่เกี่ยวกับการเข้าใจของคนทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่ไม่

เข้าใจภาษาอีสาน นอกจากจะไม่เข้าใจภาษาแล้ว ก็ว่ายากมากยิ่งขึ้นเมื่อได้อ่านบท ผญา การเข้าใจความหมายของบทกลอนที่กล่าวผ่านความหมายของเนื้อความนั้นต้องผ่านการตีความเพื่อให้เข้าใจถึงความหมายที่ฝังอยู่ภายในเนื้อความอย่างแท้จริงด้วยเหตุนี้ จึงใช้ภาษาคน ภาษาธรรม มาตีความข้อความที่มีเนื้อหาของหลักธรรมแฝงอยู่ในผญาให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์แก่การศึกษาค้นคว้าต่อไป

ความหมายของผญา

คำว่า “ผญา” เป็นคำในภาษาของถิ่นอีสาน ซึ่งมีการเรียกขานต่างกัน เนื่องจากการออกเสียงพยางค์ที่สองเป็นเสียงขึ้นจมูก ซึ่งไม่มีในภาษาไทยภาคกลาง ดังนั้นบางครั้งจึงพบว่าการเขียนเป็น “ผะญา” บางครั้งก็พบคำเขียนว่า “ผะยา” ซึ่งล้วนออกเสียงเหมือนกันแต่รูปของคำต่างกันทั้งนี้ ส่วนนักวิชาการได้ให้ความเห็นว่าที่ถูกต้องจะเป็น ผญา เพราะพบในใบลานหลายต่อหลายตำแหน่งที่มาของคำนี้จะกลายเป็นเสียงมาจาก ปัญญา หรือ ปรัชญา แต่ภาษาอีสานไม่มีเสียงควบ “ปร” คนอีสานจึงออกเสียง “ปร” เป็นเสียง “ผ” ดังคำที่ว่า เปรด เป็น ผัด โปรตเป็น โผด หมากปราง เป็นหมากผาง ด้วยเหตุนี้คำว่า “ปรัชญา” จึงออกเสียงเป็น ผัญญา และกร่อนเป็น ผญา (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2521)

คำว่า “ผญา” ดังกล่าวนั้น มีนักวิชาการวรรณกรรมอีสานหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ดังเช่น

ธวัช ปุณโณทก กล่าวว่า คำผญา คือสำนวนภาษิตที่ชาวอีสานนิยมพูดจากันส่วนใหญ่นุ่มสวาถเกี่ยวพาราสีกัน มักใช้คำพูดที่มีความหมายโดยนัย เพราะเห็นว่าเป็นคำพูดที่มีความหมายดีคารมคมคาย และยังมีความหมายหลายแง่มุม (ธวัช ปุณโณทก, 2522)

วิสุทธิ์ บุษยกุล กล่าวว่า ผญาตามความเข้าใจของชาวอีสานนั้นหมายถึง คำคมที่เพิ่มเติมไปด้วยอุปมาอุปไมยต่าง ๆ ผญา จะให้ภาพพจน์ และประพันธ์เป็นบทร้อยกรองสั้น ๆ ซึ่งไม่จำเป็นต้องสัมผัสพยัญชนะ หรือสระ แต่อาศัยเสียงเน้นหนัก หรือการเล่นตัวอักษรมากกว่า ผญา อาจจะเป็นบทประพันธ์ ที่คิดขึ้นมาสด ๆ หรืออาจจะเตรียมท่องมาไว้โดยจดจำมาจากคนอื่น ๆ ผญา อาจจะเป็นคติหรือสุภาษิตหรืออาจจะเป็นสำนวนที่ใช้พูดคุยเกี่ยวกับความรักใคร่เท่านั้นก็ได้ (วิสุทธิ์ บุษยกุล, 2520)

16 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561)

จากการทบทวนเอกสารทำให้ทราบค่านิยมความหมายของคำว่า “ผลญา” ดังที่กล่าวมาแล้ว พอสรุปได้ว่า ผลญา เป็นคำสำนวนโวหารที่มีความหมายลึกซึ้ง ด้วยเวลาที่กล่าวคำผลญาบางครั้งไม่จำเป็นต้องกล่าวด้วยการร่ายยาว กล่าวเพียงบทสั้น ๆ แต่กินเนื้อหาหรือแปลความหมายได้ลึกซึ้งหมายความว่าไม่ได้กล่าวตรง ๆ ให้เข้าใจในขณะนั้นเพียงแต่กล่าวด้วยสำนวนที่เปรียบเปรย ทำให้ผู้ฟังนั้นต้องพิจารณาด้วยการใคร่ครวญอย่างลึกซึ้งแต่ก็ไม่ได้หมายความว่าจะเป็นคำที่กล่าวเปรียบเปรยเสมอไปในบางครั้งก็กล่าวให้เข้าใจตรง ๆ ในเนื้อหานั้นก็ปรากฏบ้างในบางบท

ในปัจจุบันเนื่องจากสภาพของสังคมเปลี่ยนไปจากวัฒนธรรมมุขปาฐะมาเป็นวัฒนธรรมลายลักษณ์ ดังนั้นการที่จะพูดผลญาในลักษณะของมุขปาฐะถึงมีไม่มาก อย่างไรก็ตามได้แสดงให้เห็นถึงความสั่งสมและสืบทอดผลญาต่อกันมาในรูปของการบันทึกแบบลายลักษณ์อักษร จึงทำให้คนภาคอื่นนอกเหนือจากภาคอีสานได้มีโอกาสศึกษาแต่ยังไม่เข้าใจความหมายอย่างลึกซึ้งนอกจากนั้นแล้วยังไม่รู้ที่มาของผลญาว่ามีความเป็นมาอย่างไรบ้าง ผู้เขียนจะได้นำประวัติความเป็นมาของผลญามาอธิบายขยายความให้กับผู้ที่สนใจต่อไป

ความเป็นมาและประเภทของผลญา

3.1 ความเป็นมาของผลญา

คำ “ผลญา” เป็นคำของชาวอีสาน ซึ่งสืบเนื่องมาจาก “ภาษาลาว” ทั้งนี้เพราะคนส่วนมากในภาคอีสานสืบเชื้อสายมาจากลาว อาณาจักร “ล้านช้าง” คนกลุ่มนี้นิยมพูดจากันเพื่อแสดงถึงภูมิปัญญาผู้พูด

สรวง บุญเจิม กล่าวว่าได้ฟังจากคนเฒ่าคนแก่เล่าให้ฟังเกี่ยวกับตำนานผลญา มีใจความคล้ายกับ ปรีชา พิณทอง โดยระบุว่ากำเนิดที่พระราชวังหลวงพระบาง สมัยเมื่อหลายร้อยปีที่ผ่านมาแล้ว เล่ากันว่า ท้าวปางคำ นักปราชญ์ใหญ่ชาวเมืองเขมรราช (อำเภอเขมรราชในปัจจุบัน) เป็นนักแต่งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และนิทานวรรณคดีต่าง ๆ ของภาคอีสานท่านได้รับเชิญให้เป็นปราชญ์หลวงประจำพระราชสำนักหลวงพระบาง และได้แต่งหนังสือจารึกในใบลานไว้มากมาย

ในสมัยเดียวกัน ได้มีเชียงน้อย ซึ่งคำว่า “เชียง” เป็นคำเรียกคนที่ลาสิกขาจากการเป็นสามเณรภาคอีสาน โดยเขาผู้นี้ไม่ปรากฏชื่อ เป็นคนมีแวฉลาดตั้งแต่เป็นสามเณรพอลาสิกขาออกมา เลยได้รับเชิญเข้าทำงานในพระราชสำนัก ได้เป็นนักปราชญ์ร่วมแต่งหนังสือกับท้าวปางคำ เล่ากันว่า เชียงน้อยคนนี้ มองอะไรก็ว่าออกมาเป็นกลอนได้เลย เช่นมองเห็นช้างก็ว่า “เจ้าผู้แนวนามช้างสัตว์สูงบ่หอนต่ำ บ่คือเชื้อไก่กุ่มหางสั้นบ่หอนยาว” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา เมื่อท้าวปางคำปราชญ์ใหญ่แต่งคำกลอนในเนื้อหาานิทาน พอไปถึงตอนพ่อสอนลูก ก็ให้เชียงน้อยแต่ง พอไปถึงบ่าวสาวในนิทานเกี่ยวกับ ก็ให้เชียงน้อยแต่ง ดังนั้นเชียงน้อยท่านนี้จึงได้เป็นปราชญ์ร่วมสมัยกับท้าวปางคำ (สวิง บุญเจิม, 2537)

สิริวัฒน์ คำวันสา ได้กล่าวถึงความเป็นมาของผญาภาษิตว่า ผญาภาษิตหรือผญาที่นักปราชญ์โบราณอีสานแต่งขึ้น เพื่อให้เป็นคติสอนใจให้ผู้คนนำไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตจะเห็นได้ว่าคนอีสานจากอดีตจนถึงปัจจุบันสามารถดำรงความเป็นหมู่เป็นกลุ่มอยู่ร่วมกัน ฉันทชาพุทธ ได้นำเอาหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาปฏิบัติ หลักการไม่ถือเราถือเขา แต่ถือความเป็นพี่เป็นน้อง มีการช่วยเหลือเอื้ออาทรแบ่งปัน เฉลี่ยเจือจาน มีน้ำใจที่ดงามต่อกัน ส่วนใหญ่จะอาศัยแนวคำสอนผญาภาษิต ซึ่งแทรกปนในวรรณคดีอีสานบ้าง นิทานพื้นบ้านบ้าง เป็นคติคำสอนในการดำเนินชีวิต และผญาภาษิตส่วนมากจะดัดแปลงมาจากหลักธรรมของพระพุทธศาสนา (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2521)

ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงผญา มีประวัติความเป็นมาตามการเล่าขานแบบมุขปาฐะกล่าวผู้เป็นต้นเรื่องของการแต่งภาษิตเพื่อสืบทอดมาในรูปแบบของวัฒนธรรมและได้กลายมาเป็นคำสอนที่พ่อแม่นำมาสอนลูก ปู่ย่ามาสอนหลาน ผู้นำทางพิธีกรรมประเพณีนำมาสอนชาวบ้าน พระสงฆ์ก็นำมาสั่งสอนพุทธศาสนิกชน ผญาภาษิตนี้เมื่ออ่านหรือฟังแล้วต้องนำมาคิดพิจารณาไตร่ตรองตีความ เพราะบางคำสำนวนได้ซ่อนแฝงคำความหมายแฝงคิด ผู้สนใจจำเป็นจะต้องใช้วิจยญาณและวิสัยทัศน์ (Vision) อย่างลึกซึ้งและกว้างไกลในอันที่จะนำเอา ประโยชน์ของผญามาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต ดังที่กล่าวมานี้แนวคิดของนักปราชญ์ผู้ฉลาดในด้านกวีและวรรณกรรม ตลอดจนถึงหลักธรรมของพระพุทธศาสนาจึงเป็นที่มาของผญา

3.2 ประเภทของผลญา

ประเภทของผลญานั้น อาจแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 4 ประเภท (อดิศร เพียงเกษ, 2544) คือ

1) **ผลญาภาษิต** คือผลญาที่เป็นคำเตือน คำแนะนำสั่งสอนให้ประพฤติสิ่งที่ดีงาม และหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่ดีบางที่เรียกว่า ผลญาก้อมหรือโองตง เป็นผลญาสั้น ๆ กะทัดรัด ได้ใจความไปในทางสั่งสอน มักจะเป็นคำสอนหลายประเภท หลายระดับ มีคำสอนสำหรับคนทุกระดับชั้นในสังคมรวมทั้งสอนสั่งจะธรรมในชีวิต

ชุมชนอีสานสมัยก่อนสถาบันที่ถ่ายทอดความรู้แก่ประชาชนมีอยู่ ๓ สถาบันคือ ครอบครั้ว วัด และบ้าน เนื้อหาที่จะถ่ายทอดคือความรู้ที่ พระ ผู้อาวุโส และพ่อแม่ได้รับการสั่งสมมา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ การอยู่ร่วมกันในสังคมเพื่อจะได้อยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ลักษณะการถ่ายทอดอาจจะเป็นการถ่ายทอดโดยตรงคือการอบรมสั่งสอนด้วยวาจาเป็นการกล่าวชี้แนะแนวทางปฏิบัติแก่บุคคลอย่างจริงจังหรือถ่ายทอดโดยอ้อมโดยการสังเกตความประพฤติของบุคคลแวดล้อมปฏิบัติอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งเป็นไปตามกาลเทศะ เช่นการบอกเล่า การประกอบพิธีกรรม การแสดงมหรสพ เป็นต้น (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2531)

ผลญาภาษิตเป็นสื่อที่นำมาใช้สอยโดยตรง เพราะผลญาภาษิตเป็นถ้อยคำที่ไพเราะมีเนื้อหาเป็นคติสอนใจ ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อ ความคิดทางศาสนา หรือการชี้แนะวัตรปฏิบัติที่เหมาะสมแก่คนในสังคม (สุพรรณ ทองคล้าย, 2514) ผู้ที่นำมาใช้สอนคือพระ ผู้อาวุโส และพ่อแม่ นำมาสอนบุคคลได้หลายระดับ เช่น เด็ก หนุ่ม สาว คนแก่ ผู้ปกครอง และพระซึ่งสามารถนำมาสอนได้หลายสถานการณ์เพราะผลญาภาษิตมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ มากมาย เช่นการทำมาหากิน การปกครอง การศึกษา ครอบครั้ว การคบหาสมาคม ความประมาทและความไม่ประมาท วาจาและศาสนา เป็นต้น เนื้อหาของผลญาภาษิตในเรื่องเหล่านี้มีการแต่งเป็นลักษณะร้อยกรอง มีการใช้โวหารเพื่อเป็นการเปรียบเทียบ การใช้สัญลักษณ์ และการใช้คำสัมผัส ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจได้ง่ายและจดจำได้ดี (นิตยา ภักดีบัณฑิต, 2532) เช่นบทผลญา ว่า “ ผักหมเหี้ยน กลางทางอย่าฟ้าวย่า บัดมันทอดยอดขาว บัดมันทาวยอดขึ้น ยังสืได้ก่ายเกิน”

แปลได้ใจความสุภาพว่า คนลุ่มอย่าข้าม จงมองเห็นความสำคัญของทุกคนโดยเท่าเทียมกัน เหมือนกับผักขมแม้จะต้นเตี้ยติดดินก็ไม่ควรมองข้าม ถูกล้างแล้วอาจจะทอดยอให้เรากินได้

2) ญาเกี่ยวหรือญาเครือ เป็นญาที่ใช้เจรจาตอบโต้กัน อาจจะใช้เกี่ยวพาราสีระหว่างหนุ่มสาว ใช้ในการทักทายปราศรัยกัน ใช้ความแสดงอาลัย และใช้กล่าวสรรเสริญกัน โดยกล่าวโต้ตอบสลับกันในที่ที่ทันใด การพูดตอบโต้ในลักษณะของญานี้ต้องอาศัยไหวพริบ การพูดต่อคำอย่างชาญฉลาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนุ่มสาวคนใดที่สามารถจ่ายญาได้ดี มีญามากและสามารถแต่งขึ้นโต้ตอบได้ทันทีมักจะมีภาษีดีกว่า หรือได้เปรียบคู่แข่งที่ไม่มีญาหรือมีญาน้อยหรือมีแต่ไม่ไพเราะก็จะสู้คนที่จ่ายญาได้ดีไพเราะไม่ได้ สาวบางคนจะถูกพ่อแม่อบรมแนะนำวิธีหึงภุมิรู้ฝ่ายชาย ว่าชายคนนั้นจะมีความรู้มากน้อยเพียงใด สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้หรือไม่ โดยการจ่ายญาเด็ดถามฝ่ายชายซึ่งเรียกว่า “ญาปริศนารัก” ถ้าฝ่ายชายตอบได้อย่างชาญฉลาด ญาคมคายไพเราะก็จะครองใจฝ่ายหญิงได้ในระดับหนึ่ง ส่วนรูปร่างหน้าตา ฐานะ นิสัยใจคอ จะเป็นตัวเลือกในอันดับต่อไป (สำลี รักสุทธี, 2548) เช่นบทพญาการถามข่าวของหนุ่มสาว ว่า

สาว : แมนเจ้าเนาหนห้อง

สถานถิ่นเมืองใด อ้ายเอย

ใจประสงค์หยิ่งน้อ

จ้งคว่นมาทางนี้

หนุ่ม : อ้ายกะเนาหนห้อง

ร้อยเอ็ดคำกำบ้านอยู่ พุ่นแหล้ว

ใจประสงค์อยากได้ซู้

กะเลยล้าล่วงมา น้องเอ้ย

ญานี้ยกมานั้นเป็นการทักของสาวหนุ่มซึ่งได้มาพบเจอกันเนื้อความโดยสรุปว่าฝ่ายหญิงนั้นถามฝ่ายชายว่ามีจุดประสงค์อะไรถึงได้เดินทางมาทางนี้ ฝ่ายชายก็ได้ตอบว่าการเดินทางมาครั้งนี้ต้องการที่จะมาจีบสาวจึงได้เดินทางมาทั้งนี้

3) ญาอวยพร เป็นญาที่พูดเพื่ออำนวยพรในงานมงคลต่าง ๆ หรือว่าการให้พรแก่ลูกหลาน ซึ่งส่วนมากเป็นคำพูดของผู้สูงอายุผู้อาวุโส หรือคนรักใคร่นับถือกันและเจตนาต่อกัน พูดเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ผู้ฟัง หรือรับพรเพื่อให้กำลังใจ และหวังให้ผู้ฟัง ได้รับความชื่นใจ ความสบายใจ ใช้ในพิธีสู่ขวัญ ผู้ขอต่อแขน หรือในงานมงคลอื่น ๆ ก็ได้ (สมปอง จันทอง, 2530)

20 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561)

โดยบทผญาอวยพรนั้นส่วนมากจะเป็นบทที่ร่ายยาวพอสมควรเพราะจะนำคำพูดที่เป็นมงคลต่าง ๆ หรือเชิญคุณของพระพุทธเจ้ามาช่วยคุ้มครองรักษาเพื่อให้เกิดเป็นสิริมงคล เช่นบทผญาอวยพรในพิธีผูกแขนอวยพรลูกหลานว่า

“ผูกเบี่ยงซ้ายให้ขวัญเจ้ามา ผูกเบี่ยงขวาให้ขวัญเจ้าอยู่ เเคราะห์อย่าเห็นเวรอย่า
ต้อง ให้เจ้ามันคือก้อนหินแดง ให้เจ้าแข็งคือก้อนหินล้าน ใหญ่เพียงต่อเจ้าอย่าได้หัก
ใหญ่เพียงหลักเจ้าอย่าได้โค่น อย่าสิหม่นเสมอตอง อย่าสิหมองเสมอเกล้า อย่าสิเศร้า
เสียศรี ให้เจ้ามี อายุ วรรณะ สุขะ พละ ทุกสิ่งทุกประการก็ข้าเทอญ” (สมปอง จันท
คง, 2530)

ผญาอวยพรผูกแขนหลานที่กล่าวมานั้นแปลได้ใจความโดยสรุปว่า “การผูกแขนซ้าย
ขวาในครั้งนี้ เเคราะห์เวรต่าง ๆ อย่าได้มาเข้าใกล้ ขอให้แข็งแรง แข็งแรงดุจหินผา อย่าได้มี
อะไรมารบกวนแม้ว่าจะมีอุปสรรคต่าง ๆ ก็ขอให้ผ่านไปได้ด้วยดีเสมอ ขอให้มีความสุข วรรณะ
สุขภาพ และกำลังที่แข็งแรง ข้าพเจ้าขอวิงวอน” ใจความของผญาอวยพรนั้นได้กล่าวถึงแต่สิ่งที่
เป็นมงคลเพื่อให้เป็นกำลังขบไล่สิ่งที่เป็นอัปมงคลที่จะเข้ามาในชีวิตของลูกหลานเป็นต้น

4) **ผญาปริศนา** คือบทผญาที่นักปราชญ์ได้คิดขึ้น โดยได้แทรกข้อคิดหลักธรรมทาง
วัฒนธรรมหรือคำสอนของศาสนาตาม โดยอนุโลมตามสถานการณ์หรือบริบทของท้องถิ่นแล้ว
นำมากล่าวเป็นบทผญานำมากล่าวสอนลูกหลานหรือคนในสังคมในขณะนั้น การกล่าวแบบ
ปริศนานั้นจะเรียกอีกแบบหนึ่งว่า การเปรียบเปรยหรือเปรียบเทียบก็ได้ เพราะการกล่าว
บทผญาปริศนานั้น กล่าวไว้ในลักษณะของคำถามบ้าง ปรัชญาและคติในการดำเนินชีวิตบ้าง ซึ่ง
ผู้ฟังจะต้องนำไปขบคิดให้เข้าใจถึงเนื้อความของผญาบทนั้น ๆ ส่วนมากผญาปริศนานั้นจะ
ปรากฏมากในเนื้อหาที่เป็นคำสอนของพระพุทธศาสนาเพราะบริบทของสังคมภาคอีสานมีความ
ศรัทธาต่อพระพุทธศาสนามาก อาศัยเหตุนี้ผู้เฒ่าผู้แก่จึงได้กล่าวผญาเป็นปริศนาธรรมให้
ลูกหลานได้เข้าใจเช่นบทผญาที่กล่าวถึงบุญกรรมว่า

“ครันสิคอย

ตั้งแต่บุญมาค้า

ครันบ่ทำ

กะบ่แมนดอกดี

คอยแต่บุญส่งให้

มันสืได้บ่อนได้

คือจ้งเฮามีอาหารไว้

บ่เอามากินมันบ่อ้ม

มีลาบครันบ่เอาข้าวคั่ว

ทางท้องบ่อ้มเต็ม ได้แล้ว” (สำลี รักสุทธี, 2548)

ผญาปริศนาบทนี้นั้นเมื่อกล่าวสรุปเนื้อหาหมายความว่า คนเรานั้นไม่ควรที่จะรอบุญเก่าที่เราทำไว้ เราควรทำความดีมากกว่าการรอคอยเหมือนกับเรามีอาหารถ้าอยากอ้มเราก็ต้องกิน แต่ถ้าเราไม่กินข้าวเราก็ไม่สามารถที่จะอ้มได้เลย นอกจากนั้นแล้วผญาปริศนานั้นยังกล่าวได้อีกหลายอย่างแต่ผู้เขียนยกมาเป็นตัวอย่างเพื่อทำความเข้าใจเท่านั้นแต่สำหรับผู้สนใจก็สามารถที่จะหาอ่านได้ในวรรณกรรมของอีสานทั่วไป

เมื่อกล่าวโดยสรุปในเนื้อหาที่เป็นประเภทของผญานั้นผู้เขียนได้ยกมาส่วนที่เป็นประเภทหลัก ๆ ของผญาความจริงแล้วประเภทของผญานั้นมีปรากฏอยู่หลายประเภทตามที่ปรากฏในวรรณกรรมของภาคอีสานอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ที่ผู้เขียนสรุปมาเพียง 4 ประเภทนั้นถือว่าครอบคลุมส่วนที่เป็นเนื้อความปลุกย้อยของผญาเพราะล้วนแล้วแต่แยกประเภทออกจากผญาทั้ง 4 ประเภทตามที่ผู้เขียนได้ยกมาข้างต้นแล้วนั้นเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวรรณกรรมของภาคอีสานที่เกี่ยวข้องกับผญาให้กับผู้สนใจได้ไปศึกษาต่อไปอีก

ทฤษฎีภาษาคน - ภาษาธรรม

ทฤษฎีภาษาคน-ภาษาธรรมเป็นแนวคิดที่วิเคราะห์ปัญหาเกิดจากการใช้ภาษาโดยท่านพุทธทาส และแนวคิดนี้ได้รับการยอมรับว่าเป็นการสืบทอดธรรมเนียมการใช้เหตุผลและสติปัญญาที่เริ่มต้นขึ้นโดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 และได้รับการสานต่อโดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส (ทวิวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, 2540) ภาษาในความหมายของท่านพุทธทาส คือวิธีการสื่อสารให้สำเร็จประโยชน์ ซึ่งสำเร็จประโยชน์นั้นหมายถึง สำเร็จประโยชน์เพื่อสันติภาพ คือดับทุกข์ได้ ดับทุกข์ของตนก็ได้ ดับทุกข์ของสังคมก็ได้ ดับทุกข์ของโลกก็ได้ (พุทธทาสภิกขุ, 2536) อนึ่งในการวิเคราะห์พระพุทธานุศาสนาดด้วยระบบเหตุผล ท่านพุทธทาสได้รับการสนับสนุนจากพระสายธรรมยุตหลายท่านระหว่างทศวรรษที่ 2480 และ 2490 สมเด็จพระมหาลาวงวชิรญาณวงศ์พระสังฆราชเจ้า (ม.ร.ว.ชื่น นพวงศ์) แห่งวัด

22 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561)

บวรนิเวศ และ พระศาสนโสภณ (ปลอด อุตถการี) แห่งวัดราชาธิวาส เป็นผู้สนับสนุนที่สำคัญที่สุดของท่าน และสมเด็จพระสังฆราชทรงแนะนำให้ท่านพุทธทาส ใฝ่ใจศึกษาคัมภีร์วิสุทธิมรรค (ทวิวิวัฒน์ ปุณติกวิวิวัฒน์, 2540)

ในทรรศนะของท่านพุทธทาส การปรับศาสนาให้เข้ากับสังคม วางอยู่บนรากฐานของการพยายามทำสังคมให้มีสัมมาทิฐิ หรือทำสังคมให้มีทั้งศีลธรรมและปรมัตถธรรม จากการศึกษาพระไตรปิฎกอย่างจริงจัง ท่านพุทธทาส ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ภาษาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการทำความเข้าใจถึงคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่คนส่วนมากไม่เข้าใจธรรมะ เนื่องจากโดยมากรู้แต่ภาษาธรรมดาซึ่งท่านกำหนดเรียกว่า “ภาษาคน” ไม่รู้ “ภาษาธรรม” ท่านกล่าวว่าอุปสรรคที่สำคัญเกี่ยวกับพุทธศาสนาแบบจารีตในการประยุกต์คำสอนพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับชีวิตประจำวันเป็นปัญหาที่ซับซ้อนของภาษาศาสนา ภาษาศาสนามีความหมายที่พิเศษซึ่งต้องการการตีความที่มีลักษณะเฉพาะดังนั้นท่านพุทธทาส จึงได้แยกภาษาออกเป็น 2 ระดับคือ 1. ภาษาคน 2. ภาษาธรรม (พุทธทาสภิกขุ, 2537)

ความหมายของภาษาคน ท่านพุทธทาส กล่าวว่า “ภาษาคนหมายถึงภาษาทาง Physics ซึ่งอาศัยวัตถุเป็น Physical Way of speaking คือพูดไปตามแบบวิธีของฝ่าย Physics ก็คือภาษาโลก ภาษาคนที่พูดกันอยู่ตามธรรมดาที่อาศัยเป็นวัตถุพื้นฐาน” เกี่ยวข้องกับโลกหรือเป็นภาษาทางโลก ที่มีอยู่บนพื้นฐานประสบการณ์ความหมายสามัญทั่ว ๆ ไปและเป็นความมุ่งหมายเกี่ยวกับโลก ภาษาคนเกี่ยวกับวัตถุที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้เป็นภาษาแบบผิวเผิน ท่านพุทธทาส ตั้งข้อสังเกตว่าภาษาในตำราหรือคัมภีร์มีแนวโน้มเอียงไปเพื่อจะได้รู้เข้าใจตามตัวหนังสือแบบจารีต ซึ่งการตีความเช่นนั้นหาได้แทงทะลุไปถึงระดับของความหมายที่ก่อให้เกิดปัญหาหรือด้านจิตใจที่ลึกซึ้งขึ้นไม่เพียงแต่ขึ้นอยู่กับรูปแบบภายนอกต่าง ๆ ของวัตถุทั้งหลายเท่านั้น (พุทธทาสภิกขุ, 2537)

ส่วนภาษาธรรมนั้น หมายถึงภาษาที่มีปรมัตถธรรมเป็นพื้นฐานธรรมะชั้นสูง ในระดับขั้นที่เป็นโลกุตระที่จะดับทุกข์ได้จริงไม่เนื่องด้วยวัตถุ ต้องมีปัญญาเห็นนามธรรมเหล่านั้นแล้วจึงจะพูดเป็นและให้ความหมายเป็น อันเป็นภาษาที่คนพูดเหมือนกัน แต่ได้เห็นความหมายในส่วนลึกหรือเห็นธรรมะที่แท้จริง แล้วพูดไปด้วยความรู้สึกอันนั้น จะเห็นได้ว่าภาษาธรรมกับ

ภาษาคนจะไม่ต่างกันในระดับคำ ระดับการสะกด และระดับการอ่านออกเสียง แต่มีความหมายที่ต่างกันโดยสิ้นเชิง แต่ถึงอย่างไรก็ตามภาษาคนถือว่ามีส่วนสำคัญต่อภาษาธรรม ในแง่ที่เป็นพื้นฐานนำไปสู่ภาษาที่ลึกซึ้งหรือ ปรมัตถธรรม เนื่องจากขอบเขตของภาษามีขีดจำกัด สิ่งใดที่ไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อนสิ่งนั้นภาษาไม่สามารถที่จะทำให้เกิดความรู้เข้าใจโดยสมบูรณ์ เพราะฉะนั้น เราจะเห็นได้ว่าภาษาสามารถสื่อสารสังขารธรรมได้ไม่สมบูรณ์และไม่สามารถแสดงให้รู้ให้สัมผัสกับประสบการณ์ตรงได้ เช่น “มะม่วงหวาน” เราไม่สามารถใช้ภาษาอธิบายความหวานได้โดยตรงว่ามีลักษณะอย่างไร แก้วที่ไม่เคยรับรู้รสหวานของมะม่วงมาก่อน ภาษาคนก็เช่นกัน เป็นภาษาระดับพื้นผิวที่เป็นพื้นฐานให้มองทะลุไปสู่ระดับภาษาที่ลึกกว่าหรือมีความหมายที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ได้ดีกว่าเรียกว่า “ภาษาธรรม” (พุทธทาสภิกขุ, 2537)

ดังนั้นผู้เขียนจึงได้ให้ความสนใจใน “ทฤษฎีภาษาคน - ภาษาธรรม” ของท่านพุทธทาส ถือว่าเป็นกรอบแนวคิดสำคัญที่ท่านใช้เป็นฐานในการตีความคัมภีร์มาโดยตลอด การใช้ภาษาคน ภาษาธรรมมาประยุกต์จับเพื่อตีความผณานั้นจะช่วยให้เข้าใจเนื้อหาของผณานที่กล่าวถึงธรรมของพระพุทธศาสนาแฝงไว้ใน ผณานั้น ซึ่งมีปรากฏอยู่หลายบทด้วยกันผู้ศึกษาจะยกบทที่เป็นปริศนาธรรมมาเพื่อตีความโดยใช้หลักการนี้ เพราะความที่ภาษานั้นมีทั้งภาษาที่คนทั่วไปเข้าใจ และ ภาษาธรรมที่ไม่ได้หมายความว่าความหมายตรง ๆ แต่หมายถึงความหมายที่ลึกซึ้งมากกว่านั้น ดังนั้นผู้เขียนจะได้นำบทผณานที่มีความโดดเด่นและยากต่อการตีความเพื่อทำความเข้าใจมาวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจได้มากขึ้นโดยยึดหลักการของ ทฤษฎีภาษาคน ภาษาธรรมเป็นหลักสำคัญในการตีความผณานในบทความนี้นั่นเอง

การตีความบทผณาน ตามทฤษฎี ภาษาคน ภาษาธรรม

ในตีความเนื้อหาผณานในตอนนี ทฤษฎีที่ใช้ในการตีความผณานด้วยพื้นฐานของสังคมของชาวอีสานที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวกับภาษาที่เป็นภาษาของชาวอีสานทั่วไปสามารถทำความเข้าใจได้ภาษานั้นเรียกว่าภาษาคน ส่วนภาษาที่ต้องการจะถอดความของผณานนั้นได้แก่ภาษาธรรมเพื่อผู้สนใจได้เข้าใจเนื้อหาของบทผณานว่าเมื่อตีความออกมาแล้วนั้นได้อธิบายอย่างไรบ้าง และสามารถจะทำความเข้าใจได้ถึงเนื้อแท้ของเนื้อหาที่แฝงไปด้วยธรรมะ ส่วนการวิเคราะห์เนื้อหาของผณานนั้นผู้เขียนได้หยิบเนื้อหาของบทผณานที่มีปรากฏอยู่มากมาย แต่เนื่องจากเนื้อหาในบทความนี้มีจำกัดจึงได้ยกตัวอย่างที่น่าสนใจมาเพียงตัวอย่างเดียวเท่านั้นคือ

24 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561)

5.1. ฃญากล่าวถึงสัตว์ โดยแฝงไปด้วยปริศนาธรรมให้ผู้สนใจได้มาขบคิดถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่แฝงอยู่ใน ฃญา บทนี้

“ หกโตฮ้าย ควายจ้วดิ่งจ้อง
ลีไปใสกะบ่ได้ เที้ยวฮ้ายแล่นชน
โตหนึ่งนั้น เหลียวเห็นดูอาด
โตสองนั้น เสียงแจ้วมวนหู
โตสามนั้น มีกลิ่นหอมหวาน
ชวนหลงไหล ให้เก๋ทังม้าง
โตสี่นั้น กินแซบนัวหลาย
เทิงหญิงชาย หลงกันดีค้อย
โตห้านั้น หลงฮูปแลงาม
บ่เห็นทราม งามไปทุกม่อน
โตหกนั้น ใจคิดคะนึ่งหา
ติดใจหยั่ง ถอดถอนบ่มีขึ้น” (สำลี รักสุทธี, 2548)

ในบทนี้นั้นได้กล่าวถึงสัตว์หกชนิดที่สามารถดึงดูดคนเราไปในสถานที่ต่าง ๆ ตามที่ปรากฏในบทผญา นั้น พูดถึงภาษาคนนั้นได้ความว่า หกตัวนั้นควายจ้วลากไปจะไปไหนก็ไม่สามารถไปได้เพราะโดนดิ่งไว้ตลอดเวลา ตัวหนึ่งหมายถึงการมองเห็นแต่สิ่งที่สะอาดน่าหลงใหลมักไปในสถานที่ตนเองชอบใจตาม ตัวที่สองหมายถึงชอบเสียงที่อ่อนหวานน่าหลงใหล เสียงดี ๆ เสียงเพราะ ๆ นั้นทำให้หลงไหลและติดอยู่กับเสียงนั้นอยู่ตลอดเวลาหรือพยายามแสวงหาเสียงที่ไพเราะ ตัวที่สามคือชอบกลิ่นหอม ที่น่าชอบใจ แสวงหากลิ่นหอม ๆ มาสนองตอบความต้องการของตนเอง ตัวที่สี่คือชอบรสอร่อยถูกใจพยายามแสวงหา มาสนองความต้องการของ

ตัวเองอยู่เสมอ ตัวที่ห้านั้นชอบรูปสวย ๆ ที่สัมผัสอ่อนนุ่มทำให้หลงระเหิดไปตามกระแสของความต้องการที่ปรารถนารูปสวย ๆ นั้น ตัวสุดท้ายคือตัวที่หกกล่าวถึงความคิดถึงคะนึ่งหา ไม่สามารถจะลดละความคิดถึงไปได้ทำให้เกิดความทุกข์ร้อนอยู่ตลอดเวลา ภาษาคนนั้นเป็นภาษาที่เข้าใจได้ง่ายเพราะเราสามารถตีความหมายตามตัวอักษรได้เลยว่าสื่อถึงอะไร ซึ่งทำให้คนทั่วไปนั้นมักเข้าใจผิดอยู่เสมอ ๆ

ในบทนี้หากตีความเป็นภาษาคนอย่างเดียวก็น่าจะไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ของผู้เขียนที่จะสื่อให้ผู้อื่นศึกษาได้เข้าใจอย่างแท้จริง ผู้เขียนจึงได้นำมาขยายความเป็นภาษาธรรมชาติเพื่อการเข้าใจอย่างถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของผู้เขียน ในผญาบทนี้นั้นผู้เขียนหมายเอาอายตนะภายใน 6 เพราะเป็นใหญ่ในหน้าที่ของตนแต่ละอย่าง ๆ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นใหญ่อย่างไร อายตนะมีตาเป็นต้นเหล่านี้ ส่วนหนึ่ง ๆ ล้วนเป็นอิสระเต็มที่แผนกหนึ่ง คือในการเห็นรูป ย่อมสิทธิ์ขาดอยู่ที่ตา การฟังเสียง อยู่ที่หูเป็นต้นจะเกิดผลดี หรือความฉิบหายร้ายแรงขึ้นในแผนกนี้ ก็เพราะการกระทำของอวัยวะอันนี้ หรือจะกล่าวอีกปริยายหนึ่งว่า ทั้ง ๖ อย่างนี้ เป็นเหมือนคนสำคัญหาคนที่จะต้องควบคุมระวัง เพราะถ้าไม่นำผลดีที่สุดมา ก็จะนำผลร้ายที่สุดมา ถ้าไม่เป็นพระอรหันต์ ก็จะเป็นจอมโจรที่ร้ายกาจ ดังนี้ได้ เพราะเป็นวัตถุสำคัญอันจะยกขึ้นเป็นเลิศได้ ส่วนหนึ่ง ๆ อวัยวะเหล่านี้จึงจะได้ชื่อว่าอินทรีย์หรือ คนสำคัญ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ในที่นี้ได้แก่อะไร ในที่นี้ประสงค์เอาอวัยวะที่ได้ชื่ออย่างนั้นๆ พร้อมทั้งประสาทและวิญญาณอันมีหน้าที่ประจำอยู่กับอายตนะนั้น ๆ ตา ก็หมายเอาอวัยวะที่เรียกว่า ลูกตา พร้อมด้วยประสาทอันเป็นสายส่งข่าวมาตามสายนั้นด้วย หู จมูก ลิ้น กาย ก็มีอธิบายเช่นเดียวกัน

ส่วนใจนั้นคือศูนย์กลางหรือที่รวมรับอารมณ์ต่าง ๆ ครั้นรับไว้แล้วก็จะปรุงเป็นเรื่องใหม่หรือความคิดนึกใหม่ขึ้น ใจในที่นี้ได้แก่สมองส่วนที่คิดนึกได้ ที่อาจปรุงแต่งเรื่องราวขึ้นสำหรับตนเอง แล้วยินดีหรือยินร้ายได้โดยไม่ต้องอาศัยตาหูในขณะนั้นเลย เช่นคนที่นึกปรุงแต่งเรื่องที่กำหนดเพลินใจเอาเองว่า ถ้าเป็นเช่นนั้น ๆ จะมีรสน่าอย่างนั้น ๆ แล้วก็ยินดี หรือถ้าใครกระทบมาอย่างนั้นก็จะกระทบตอบอย่างนี้ ๆ แล้วก็หงุดหงิดยินร้ายโดยไม่มีใครติดต่อด้วยเลย เป็นต้น ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ทั้งหกอย่างในที่นี้ ถ้ากล่าวให้เฉพาะก็ได้แก่ จักขุวิญญาณ โสทวิญญาน ฆานวิญญาน ชิวหาวิญญาน กายวิญญาน และมโนวิญญานนั่นเอง เป็นธรรมชาติของภาษาทุก

26 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561)

ภาษาย่อมมีคำบัญญัติพวกหนึ่งตั้งขึ้นเฉพาะเรื่องราวหนึ่ง ๆ เป็นคำสั้น ๆ หรือเหมือนกับคำอื่น ๆ แต่มีความหมายแตกต่างกันกว้างแคบกว่ากัน อันเรียกว่าคำบัญญัติเฉพาะ ตา หู เป็นต้น

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน เมฆิยะเถรวัตถุ ว่า “จิตที่ตื่นนอน กวัดแกว่ง รักษายาก ห้ามยาก ผู้มีปัญหาสามารถควบคุมให้ตรงได้ เหมือนช่างศรดัดลูกศรให้ตรง ฉะนั้น” (พระไตรปิฎก ภาษาไทย 25/33/35) ตื่นนอน หมายถึงตื่นนอนไปในอารมณ์ทั้ง ๖ มี รูปารมณ์ เป็นต้น กวัดแกว่ง หมายถึงหวั่นไหว ไม่อาจจะตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวได้นาน ดุจทหารที่ไม่อาจทรงตัวอยู่ในอิริยาบถเดียวได้นาน ฉะนั้นรักษายาก หมายถึงให้ดำรงอยู่ในอารมณ์ธรรมที่เป็นสปปายะได้ยาก ห้ามยาก ชื่อว่าอันบุญยาก เพราะเป็นธรรมชาติที่รักษาได้ยาก เพื่อจะห้าม (กัน) จิตอันไปอยู่สู่วิสภาคารมณ์ (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล 1/34/272)

เมื่อกล่าวถึงทฤษฎีการตีความที่เป็นภาษาคน ภาษาธรรม ให้เข้าใจอย่างชัดเจนนั้นต้องอาศัยการตีความที่ลึกซึ้งเป็นอย่างมากเรื่องของการสำรวม อายตนะภายใน หรืออินทรีย์ ๖ นั้น ได้บทพญาได้กล่าวถึงสัตว์หกชนิดในบทแรกโดยไม่ได้ชี้ชัดว่าเป็นสัตว์ชนิดไหนและมีรูปร่างเป็นอย่างไร แต่ได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่าความต้องการของสัตว์แต่ละชนิดที่ปรากฏในบทพญานั้น เมื่อพูดถึง ภาษาคนภาษาธรรมได้ดังนี้

“โตหนึ่งนั้น เหลียวเห็นคูอาต หมายถึง ตา โตสองนั้น เสียงแจ้วม่วนหู หมายถึง หู โตสามนั้นมีกลิ่นหอมหวาน หมายถึง จมูก โตสี่นั้น กินแซบนัวหลาย หมายถึง ลิ้น โตห้านั้น หลงฮูปแลงาม หมายถึง กาย โตหกนั้น ใจคิดคะนึ่งหา หมายถึง ใจ”

เมื่อได้อธิบายให้เห็นถึงภาษาคน ภาษาธรรม ก็เกิดความเข้าใจเนื้อหาได้ตามความเป็นจริงของเจตนาของบทพญาที่ปรารภนาจะสื่อสารหลักธรรมะโดยใช้สัตว์เป็นภาษาเพื่ออธิบายถึงความหมายอย่างแท้จริง ถ้าผู้ศึกษาสนใจหรือเข้าใจเพียงภาษาคน ซึ่งเป็นภาษาต้น ๆ นั้นก็จะได้รับความเข้าใจเพียงภาษาคนซึ่งโดยเนื้อหาของพญาแล้วไม่สามารถสื่อให้เข้าใจได้ดีถ้าตีความไปในแนวทางของภาษาคน กลับกันถ้าผู้ศึกษาทำความเข้าใจมากกว่าภาษาคนผ่านการตีความแบบภาษาธรรมจะได้เห็นหลักธรรมหรือหัวข้อของธรรมะที่ปรากฏอยู่ในบทพญาอย่างแนบเนียนนั่นเอง

บทสรุป

จากการศึกษา ฌญา โดยใช้ทฤษฎี การตีความแบบ ภาษาคน ภาษาธรรมนั้นทำให้พบ ได่ว่านักปราชญ์ชาวอีสานมีแนวคิดอันเป็นปรัชญาถูกแฝงมาแล้วเป็นเวลายาวนาน และมี ลักษณะเป็นเฉพาะของตนเอง แนวคิดลักษณะนี้ได้รับการปลูกฝังหรือได้รับอิทธิพล อัน เนื่องมาจากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นหลัก เพราะหลักธรรมคำสอนของ พระพุทธศาสนานั้น มุ่งให้มนุษย์ทำความดีละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ถือว่าเป็นหัวใจ สำคัญต่อการดำรงชีวิตของประชาชนชาวอีสานนอกจากนั้นยังมีการประยุกต์แนวคิดอัน เนื่องมาจากหลักการของพระพุทธศาสนา ถ่ายทอดออกมาเป็น ฌญา เพื่อให้รู้จักคิด รู้จักการใช้ ปัญญา โดยการตีความ และฝึกให้พิจารณาหาเหตุผล โดยการเสาะแสวงหาความรู้ พัฒนา ความรู้ที่ตนมีอยู่โดยการสอบถามหรือการทดสอบด้วยปัญญาของตนเอง

เมื่อทำความเข้าใจถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาที่ฝังลึกอยู่ในวัฒนธรรมของชาวอีสาน ก็มีความจำเป็นในการทำความเข้าใจท ฌญา ดังที่ได้ยกมาแสดงเพื่อนเป็นแนวทางของการ ตีความตามทฤษฎี ภาษาคน ภาษาธรรม นั้นทำให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจเนื้อหาของฌญาได้อย่าง แท้จริงว่าชีวิตของมนุษย์ทุกคนนั้นเมื่อมีการเกิด แก่ เจ็บ และตาย เราไม่เคยพิจารณาหาทาง ออกให้กับชีวิตเมื่อเป็นเช่นนี้การเวียนว่ายตายเกิดนั้นก็ไม่มีทางสิ้นสุดลงได้ เพราะเราหลงอยู่ใน อำนาจของ อายตนะ ทั้ง 6 ทำให้ต้องรับทุกข์ทรมาน มีการพลัดพรากจากของเป็นที่รักที่พอใจ ฌญา ที่เป็นปรัชญาของภาคอีสานที่ส่วนมากอิงตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั้นจึง ได้เปรียบเทียบกับ อายตนะทั้ง 6 นั้นให้เป็นเหมือนกับวัวกับควาย ซึ่งเป็นสัตว์เดรัจฉานแต่มีกำลัง มาที่จะดึงให้สิ่งของนั้นไปตามอำนาจความปรารถนาของตน

เมื่อต้องการปลดแอกของอายตนะทั้ง ๖ คงต้องเรียนรู้ที่จะเริ่มสร้างความเพียรพยายาม เพื่อเพิ่มช่องว่างของการเวียนว่ายตายเกิดจึงได้นำบทผญาอีกบทมาเป็นเครื่องมือให้การ ปฏิบัติตัวอย่างถูกต้องตามหลักการของพระพุทธศาสนา คือต้องเริ่มต้นจากความเพียรพยายามที่ จะละอกุศลมูลที่เป็นเหตุของการเวียนว่ายตายเกิดด้วยและการสังเคราะห์กัลยาณมิตรเพื่อการ เข้าถึงที่สุดของการประพาศพิภพธรรม การรู้จักวางตัวเองให้เหมาะสมแก่การประพฤติปฏิบัติ ธรรมให้เหมาะสมแก่ธรรมนั้นเองการเข้าถึงความหลุดพ้นในทัศนะของชาวอีสานไม่ได้เน้นหนักที่ คนเราต้องสละเพศมารवासแล้วออกบวชปฏิบัติตนอยู่ในเพศบรรพชิตเท่านั้น แต่ชาวอีสานมี

28 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561)

ทัศนะความเข้าใจถึงวิถีทางการหลุดพ้นได้ในขณะที่เรายังใช้ชีวิตเป็นฆราวาสหรือผู้ครองเรือน
สามารถที่จะทำควบคู่กันไปได้เช่นกัน แสดงว่าชาวอีสานเข้าใจถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา
ในหลักการเพื่อเข้าถึงความหลุดพ้นคือเป้าหมายสูงสุดเช่นเดียวกัน

เอกสารอ้างอิง

จารุวรรณ ธรรมวัตร.(2531). **ภูมิปัญญาแห่งอีสาน รวมบทความอีสานศึกษา**. มหาสารคาม :
ภาควิชา ภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาสารคาม.

ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์. (2540). **พุทธศาสนิกชนในบริบทของสังคมไทย** .วารสารพุทธศาสน์
ศึกษา,ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม – สิงหาคม.

ธวัช ปุณฺโณทก. (2522). **คำพญา : สำนวนภาษา** . ในวรรณกรรมอีสาน กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2522.

นิตยา รักดีบัณฑิต. (2532). “ผญาภาษา : การศึกษาเชิงวิเคราะห์”. **วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต** . มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

พุทธศาสนิกชน. (2526). **ฟ้าสาบระหว่าง 50 ปีที่สวนโมกข์** (ตอน 2).กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์
พระนคร.

_____. (2537). **ภาษาคนภาษาธรรม** . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

_____. (2537). **ปฏิจจนูปมาทจากพระโอษฐ์**.กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.(2539). **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2546). **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วิสุทธิ บุษยกุล. (2520). **วิสุทธินิพนธ์**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.

สมปอง จันทอง. (2530). “วัฒนธรรมภาษาอีสานจากผญา : ศึกษากรณีบ้านหนองเรือ ตำบล

สิงห์ อำเภอมะนัง จังหวัดยโสธร”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,**

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม.

สวีน บุญเจิม. (2537). **ผญา ตำรามรดกอีสาน ๓**. อุบลราชธานี : สำนักพิมพ์มรดกอีสาน.

สิริวัฒน์ คำวันสา. (2521). **อีสานคดี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไพศาลศิริ, ๒๕๒๑.

_____. (2521). “**อีสานคดีเรื่องอีตลับสองครองสิบลี**”. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไพศาลศิริ.

สำลี รักสุทธี. (2548). **ผญา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา.

สุพรรณ ทองคล้าย.(2514). “ลักษณะร้อยกรองพื้นถิ่นอีสาน”. **วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อดิสร เพียงเกษ. (2544). “หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องบุญบาปที่ปรากฏอยู่ในบทผญาอีสาน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา.**

บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

